

УДК 378

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7\(21\)-244-253](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7(21)-244-253)

Алексеева Марія Ігорівна кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, ПВНЗ ХММУ, вул.Молочна, 38, м. Харків, 61001, тел.: (067) 198-00-20, <https://orcid.org/0000-0003-4382-8839>

Іслямова Кристина Седраківна викладач кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу? ХНЕУ ім.С.Кузнеця, Проспект Науки, 9А, м. Харків, 61166, тел.: (057) 702-03-04

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Анотація. У сучасному світі випускники ВНЗ мають мати не лише гарну професійну підготовку, а й полікультурну освіту. Очевидна потреба у такій мовній підготовці, яка має бути заснована на широкій іншомовній комунікації.

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови немовних вищих не зводиться лише до вивчення «мови для спеціальних цілей». Сутність професійно-орієнтованого навчання на іноземній мові полягає в її інтеграції зі спеціальними дисциплінами з метою отримання додаткових професійних знань та формування професійно значимих якостей особистості. Термін «професійно-орієнтоване навчання» використовується для позначення процесу викладання іноземної мови у немовному вузі, орієнтованого на читання літератури зі спеціальності, вивчення професійної лексики та термінології, а також і на спілкування у сфері професійної мовної діяльності. Після закінчення навчання професіонали починають працювати з спеціальності. Специфіка майбутньої діяльності визначає особливості розвитку самостійності в оволодінні ними іншомовними компетенціями.

Функції мови для спеціальних цілей полягають у використанні мови як засобу розвитку професійної інтуїції; формуванні стійкого інтересу до професійної діяльності; засобу організації спілкування; розвитку спостережливості, здатності до співпереживання, зорової пам'яті, асоціативного мислення; самовираження у професії; розвитку потреби в професійному розвитку; розвитку загальних професійно-значущих здібностей учнів; розвитку критичного сприйняття професійно-орієнтованої інформації.

Процес формування готовності студентів немовних спеціальностей до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою буде більш

ефективним, якщо: визначено структуру процесу формування готовності студентів немовних спеціальностей до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою на основі системного, інтегративно-діяльнісного та текстуально-діалогічного підходів; виявлено та реалізовано педагогічні умови.

Ключові слова: професійно-орієнтованого спілкування, іноземна мова, немовні спеціальності, якості особистості.

Aleksieieva Mariia Ihorivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Department of Humanities and Socio-Economic Disciplines, Kharkiv international medical university, Molochna St., 38, Kharkiv, 61001, tel.: (067) 198-00-20, <https://orcid.org/0000-0003-4382-8839>

Isliamova Krystyna Sedrakivna Teacher of the Department of Pedagogy, Foreign Philology and Translation, S. Kuznets State University, Nauka Ave., 9A, Kharkiv, 61166, tel.: (057) 702-03-04

DEVELOPING THE READINESS OF STUDENTS OF NON-LINGUAL MAJORITIES FOR PROFESSIONALLY-ORIENTED COMMUNICATION IN A FOREIGN LANGUAGE

Abstract. In today's world, university graduates must have not only good professional training, but also multicultural education. There is an obvious need for such language training, which should be based on extensive foreign language communication.

Professionally oriented teaching of a foreign language in non-linguistic universities is not limited to studying a "language for special purposes". The essence of professionally-oriented foreign language learning is its integration with special disciplines for the purpose of obtaining additional professional knowledge and forming professionally significant personality qualities. The term "professionally oriented education" is used to denote the process of teaching a foreign language in a non-linguistic university, focused on reading literature on the specialty, learning professional vocabulary and terminology, as well as communication in the field of professional linguistic activity. After graduation, professionals start working in their specialty. The specificity of the future activity determines the peculiarities of the development of independence in mastering foreign language competences.

The functions of language for special purposes are to use language as a means of developing professional intuition; formation of sustainable interest in professional activity; a means of organizing communication; development of observation, ability to empathize, visual memory, associative thinking; self-expression in the profession; development of the need for professional development; development of general

professionally significant abilities of students; development of critical perception of professionally oriented information. The process of forming the readiness of students of non-linguistic majors for professionally oriented communication in a foreign language will be more effective if: the structure of the process of forming the readiness of students of non-linguistic majors for professionally oriented communication in a foreign language is defined on the basis of systemic, integrative-activity and text-dialogic approaches; identified and implemented pedagogical conditions.

Keywords: professional-oriented communication, foreign language, non-language specialties, personality qualities.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України до світової спільноти зростає значущість процесів взаємодії різних країн у соціально-економічній, політичній та інших сферах. Розширення міжнародних зв'язків спеціалістів у професійній діяльності обумовлює пред'явлення нових вимог до змісту та якості професійної підготовки випускників ВНЗ. При цьому необхідно відзначити, що успішна реалізація професійних функцій фахівця будь-якого профілю залежить від того, наскільки продуктивно він може взаємодіяти з колегами. Тому у процесі професійної підготовки у вузі важливу роль відведено формуванню готовності до здійснення професійного спілкування, а з урахуванням розширення поля міжнародного співробітництва та готовності до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою.

Це особливо важливо при організації навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей, оскільки іноземна мова представлена у державному освітньому стандарті вищої професійної освіти лише у циклі загальних гуманітарних та соціально-економічних дисциплін. Освоєння іноземної мови студентами таких спеціальностей в основному спрямоване на вирішення суто прагматичних цілей: розвиток умінь отримувати та передавати інформацію загального характеру за допомогою письмової та усної мови. Проте розвиток інтегративних світових процесів передбачає можливість виникнення ситуацій, які потребують застосування іноземної мови у побутової, а й у професійної сферах. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність здійснення спеціальної підготовки студентів немовних спеціальностей до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою, що передбачає формування у студентів умінь спілкування іноземною мовою з метою вирішення професійних завдань. Іноземна мова у навчальному плані вишу для немовних спеціальностей є дисципліною, спрямованою на підготовку майбутніх спеціалістів до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою, отже, його роль значно зростає та диктує необхідність підвищення її ефективності.

Таким чином, підготовка студентів немовних спеціальностей до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою є одним із актуальних завдань сучасної вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливий інтерес для нас представляють роботи, присвячені організації навчання студентів іноземної мови у немовних вузах (В. І. Ключко, Н. В. Логутіна, Я. В. Булахова, І. В. Вяжк, І. В. Леушина, О. М. Рожнова, І. В. Секрет та ін.)

Аналіз сучасного стану практики роботи вищої школи у галузі викладання іноземної мови показує, що, незважаючи на певний ступінь теоретичної розробленості зазначених питань, у випускників немовних спеціальностей університету виявляється низький рівень володіння іноземною мовою, вони не націлені на використання їх у професійних ситуаціях спілкування.

Мета статті – полягає у визначенні сутності, структури, змісту формування готовності студентів немовних спеціальностей до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою, в обґрунтуванні та експериментальній перевірці сукупності умов, що забезпечують ефективність цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Іноземна мова є одним із затребуваних предметів у немовних вишах. Знання та володіння однією або двома іноземними мовами дає студенту можливість не лише отримувати професійно-значиму інформацію, а й пізнавати особливості культури та традицій країни мови, що вивчається, розширювати власний кругозір, формувати здібності до прийняття нових, самостійних, нестандартних рішень, проходити підвищення кваліфікації в країні мови, що вивчається.

Курс іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах носить комунікативно-орієнтований та професійно спрямований характер, і його завдання визначаються комунікативними та пізнавальними потребами спеціалістів відповідного профілю. Тим не менш, на сучасному етапі навчання іноземною мовою у більшості немовних вищих навчальних закладах проводиться, як правило, на початкових курсах, коли студенти тільки починають знайомитися зі своєю майбутньою спеціальністю і набувають лише початкових знань зі спеціальності. Тому багато хто з викладачів стикаються з проблемою не розвитку мовних та мовних навичок учнів або навичок ведення комунікації іноземною мовою, а поясненням професійних термінів, що не входить до їхньої компетенції, і тим самим обмеженням читання науково-популярних текстів за спеціальністю та заучуванням загально професійних термінів. Все це перешкоджає успішній реалізації навчального процесу та не сприяє розвитку пізнавальної діяльності учнів у рамках реалізованої програми навчання. Крім того, як показує практика, більшість студентів немовних вищих навчальних закладів перестають практикуватися в іноземній мові після закінчення курсу навчання іноземною мовою і втрачають раніше вироблені мовні та мовні навички та вміння. В результаті, вступивши до магістратури або аспірантури, де вивчення

іноземної мови проводиться на більш високому мовному та професійному рівні, що студенти змушені практично заново починати вивчення іноземної мови та зазнають чималих труднощів, оскільки володіння іноземною мовою стає необхідною не тільки для складання іспитів, але для ознайомлення та детального вивчення іноземної літератури щодо конкретного об'єкта наукового дослідження, що необхідно для написання наукової роботи, а також для успішних виступів на міжнародних конференціях молодих фахівців, метою яких є отримання та обмін інформацією, необхідною для подальшої наукової діяльності.

У сучасному світі випускники ВНЗ мають мати не лише гарну професійну підготовку, а й полікультурну освіту. Очевидна потреба у такій мовній підготовці, яка має бути заснована на широкій іншомовній комунікації.

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови немовних вишах не зводиться лише до вивчення «мови для спеціальних цілей». Сутність професійно-орієнтованого навчання на іноземній мові полягає в її інтеграції зі спеціальними дисциплінами з метою отримання додаткових професійних знань та формування професійно значимих якостей особистості [5]. Так, у Раді Європи були розроблені «Content and language Integrated Learning» – навчання предмету засобами іноземної мови чи їх одночасне вивчення. Таким чином, під професійно-орієнтованим розуміють навчання, засноване на обліку потреб студентів у вивченні іноземної мови, що диктуються особливостями майбутньої професії чи спеціальності, які, своєю чергою, вимагають його вивчення. Термін «професійно-орієнтоване навчання» використовується для позначення процесу викладання іноземної мови у немовному вузі, орієнтованого на читання літератури зі спеціальності, вивчення професійної лексики та термінології, а також і на спілкування у сфері професійної мовної діяльності. Після закінчення навчання професіонали починають працювати з спеціальності. Специфіка майбутньої діяльності визначає особливості розвитку самостійності в оволодінні ними іншомовними компетенціями [4].

Функції мови для спеціальних цілей полягають у використанні мови як засобу розвитку професійної інтуїції; формуванні стійкого інтересу до професійної діяльності; засобу організації спілкування; розвитку спостережливості, здатності до співпереживання, зорової пам'яті, асоціативного мислення; самовираження у професії; розвитку потреби в професійному розвитку; розвитку загальних професійно-значущих здібностей учнів; розвитку критичного сприйняття професійно-орієнтованої інформації; оволодіння методами навчально-дослідницької та проектної діяльності, вирішення творчих завдань, моделювання; перетворення та використання інформації; формуванні власної активної професійно-

орієнтованої позиції; формування первинних компетенцій використання приладів та інструментів, методів дослідження; оволодіння основами професійної грамотності, а також у формуванні умінь вирішення навчальних професійно-орієнтованих завдань; розвитку умінь застосовувати вивчені професійно-значущі поняття, результати, методи вирішення завдань практичного характеру; розвитку умінь шукати, аналізувати, зіставляти та оцінювати інформацію, що міститься в різних джерелах професійно-значущі події та явища минулого і сьогодення, здібностей визначати та аргументувати своє ставлення до них; розвитку умінь усіх видів навчальної мовної діяльності: роботи з професійно значущою інформацією; уміння працювати з навчальними професійно-орієнтованими текстами (аналізувати, отримувати необхідну інформацію (у тому числі із довідкових текстів, включаючи інтернет); умінні формалізації та структурування професійно-значущої інформації; точно і грамотно висловлювати свої думки із застосуванням професійної термінології, усвідомлюючи ключові професійні поняття та категорії [1, 2].

Процес формування готовності студентів немовних спеціальностей до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою буде більш ефективним, якщо: визначено структуру процесу формування готовності студентів немовних спеціальностей до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою на основі системного, інтегративно-діяльнісного та текстуально-діалогічного підходів; виявлено та реалізовано педагогічні умови, що включають:

1) забезпечення студентів комплексом знань, які необхідні для здійснення професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою на основі міждисциплінарної інтеграції;

2) посилення практичної спрямованості досліджуваного процесу за допомогою застосування модульної та проектної освітніх технологій на заняттях з іноземної мови зі студентами немовних спеціальностей;

3) застосування поєднання стимулів, що сприяють розвитку позитивної мотивації та інтересу до здійснення професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою.

На першому етапі – пошуково-теоретичному – проводилося вивчення різних аспектів професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою; аналізувалась філософська, психолого-педагогічна, методична література, а також дисертаційні роботи, присвячені питанням навчання спілкування іноземною мовою у вищій школі; аналізувалися існуючі концептуальні підходи до цієї дослідження. З метою виявлення рівня сформованої готовності студентів немовних спеціальностей до спілкування іноземною мовою було проведено аналіз та узагальнення педагогічного досвіду, а також практики вищої школи з підготовки майбутнього спеціаліста в даній галузі,

проведено аналіз навчальних програм вищої школи, продуктів навчальної діяльності студентів та викладачів. Також було розроблено понятійний апарат дослідження, сформульовано робочу гіпотезу, розроблено критеріально-оцінний інструментарій та проведено констатуючий етап експерименту, під час якого було визначено вихідний рівень готовності студентів до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою. Теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури дав можливість сформулювати вихідні позиції нашого дослідження.

На другому етапі – теоретико-експериментальному – продовжувався теоретичний аналіз процесу формування готовності студентів до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою на основі системного, інтегративно-діяльнісного та текстуально-діалогічного підходів. На даному етапі було визначено компонентний склад даного процесу та виділено педагогічні умови, що забезпечують його успішність; здійснювалася підготовка та проведення формуючого етапу експерименту, у ході якого визначалася ефективність виділених нами педагогічних умов.

На третьому етапі – узагальнюючому – проводився аналіз результатів дослідження, систематизувалися дані дослідно-експериментальної роботи, здійснювались математична обробка та узагальнення результатів дослідження; здійснювалося впровадження результатів дослідження у практику роботи університету.

Висновки. «Готовність до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою» ми визначили як інтегративну особистісну освіту, яка включає лінгвістичні, соціолінгвістичні, професійно-комунікативні знання, вміння та позитивну мотивацію, необхідні для успішного здійснення професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою.

Структура даного поняття включає такі компоненти, як мотиваційний, когнітивний, праксіологічний, сформованість та взаємозв'язок яких забезпечують ефективність професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою. Когнітивний компонент становить теоретичну основу знань у розвиток практичних умінь їх застосування у сфері професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою. Практиологічний компонент сприяє вдосконаленню умінь спілкування іноземною мовою у професійній діяльності та відображає ступінь практичної готовності студентів до здійснення професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою. Мотиваційний компонент є необхідною умовою для формування даної готовності та забезпечує його цілісність.

Процес формування готовності студентів немовних спеціальностей до професійно-орієнтованого спілкування розглядається нами як цілісний педагогічний процес, заснований на взаємодії викладача та студентів,

спрямований на оволодіння студентами комплексом знань та умінь, розвиток позитивної мотивації, необхідних для ефективного здійснення даного виду діяльності. Сутність даного процесу полягає в тому, що на основі оволодіння знаннями, вміннями, необхідними для ефективного здійснення професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою, зовнішні об'єктивні вимоги суспільства (вимоги Державного освітнього стандарту) переходять у внутрішні, суб'єктивне особистісно-значуще багатство студентів (внутрішні мотиви, спонукання до вивчення іноземних мов з метою особистісного зростання професійної сфері, особистісний сенс).

Метою процесу є формування готовності студентів немовних спеціальностей університету до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою. Основними завданнями є: забезпечення студентів лінгвістичними, соціолінгвістичними, професійно-комунікативними знаннями; розвиток лінгвістичних, соціолінгвістичних, професійно-комунікативних умінь для ефективного застосування набутих знань при здійсненні професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою; створення умов розвитку позитивної мотивації, інтересу, необхідні успішного виконання даної діяльності. Процес формування готовності студентів немовних спеціальностей до професійно-орієнтованого спілкування має цілісний характер і включає кілька компонентів: функціональний, цільовий, змістовний, організаційно-діяльнісний, результативно-оцінний, факторний та ресурсний компоненти. Виділення таких компонентів обумовлено метою даної підготовки з використанням системного, інтегративно-діяльнісного, текстуально-діалогічного підходів як методологічної основи дослідження. Взаємозв'язок даних компонентів, реалізація їх змістовного заповнення забезпечують ефективність процесу.

Виділена нами та експериментально перевірена сукупність педагогічних умов сприяє підвищенню ефективності процесу формування готовності студентів до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою.

Як перша педагогічна умова ми визначили забезпечення студентів комплексом знань, необхідних для здійснення професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою на основі міждисциплінарної інтеграції. Вибір даної умови виходить зі специфіки вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей, де при роботі з майбутніми фахівцями ми спираємося на зміст тих дисциплін, які закладені в основі їхньої професійної підготовки, що дозволяє актуалізувати вже наявні знання у галузі спеціальних предметів. Це відбивається на доборі професійно-орієнтованих автентичних текстів на основі органічного зв'язку вивчення основного матеріалу дисциплін загальнопрофесійної підготовки та дисципліни «Іноземна мова», узгодженості навчальних програм відповідних дисциплін. Реалізація цієї умови спрямована на формування когнітивного компонента готовності студентів до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою.

Друга педагогічна умова полягає у посиленні практичної спрямованості досліджуваного процесу за допомогою застосування сукупності модульної та проектної освітніх технологій. Його виділення обумовлено необхідністю створення умов для практичного застосування формованих умінь спілкування іноземною мовою у своїй майбутній професійній діяльності, організації самостійної роботи студентів. Застосування даних освітніх технологій зумовлює також синтез пізнавальної та практичної діяльності студентів, взаємозв'язок теоретичних та практичних знань. Ця умова сприяє формуванню професійно-орієнтованого компонента готовності студентів до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою.

Третя педагогічна умова - застосування поєднання стимулів, що сприяють розвитку позитивної мотивації, інтересу до здійснення професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою зумовлено тим, що розвиток мотивації та інтересу можливий за наявності позитивної емоційної атмосфери в процесі підготовки, створення ситуацій іншомовного спілкування, застосування різноманітних форм та методів проведення занять та інших стимулів, що сприяють їхньому розвитку. Ця умова спрямована на формування мотиваційного компонента готовності студентів до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою.

Сукупність даних умов забезпечує формування та розвиток у єдності мотиваційного когнітивного та професійно-орієнтованого компонентів готовності студентів немовних спеціальностей до професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою та реалізації у взаємозв'язку блоків змістовного компонента описуваного процесу.

Література:

1. Ключко В. І. Формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівця технічних та економічних спеціальностей засобами сучасних інформаційних технологій : монографія / В. І. Ключко, М. Г. Прадівляний. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 196 с.
2. Логутіна Н. В. Формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Н. В. Логутіна. – Вінниця, 2006. – 199 с.
3. Можаровська О. Е. Використання методу проектів у процесі іншомовної підготовки з метою розвитку комунікативних навичок студентів / О. Е. Можаровська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 36 / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. – С. 364-369.
4. Секрет І. В. Теоретичні та методичні основи формування іншомовної професійної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів в умовах дистанційної освіти : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 / І. В. Секрет. – Київ, 2012
5. Fleming, M. Languages of Schooling within a European Framework for Languages of Education: Learning, Teaching, Assessment. // Follow-up Intergovernmental Conference. Prague, 8-10 Nov. 2007. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.coe.int/lang>

References:

1. Klochko, V.I., Pradivliannyi, M.H. (2009). *Formuvannia profesiino spriamovanoi inshomovnoi kompetentnosti fakhivtsia tekhnichnykh ta ekonomichnykh spetsialnostei zasobamy suchasnykh informatsiynykh tekhnolohii [Formation of professionally oriented foreign language competence of a specialist in technical and economic specialties by means of modern information technologies]*. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].
2. Logutina, N.V. (2006). *Formuvannia hotovnosti do profesiinoho inshomovnoho spilkuvannia u maibutnikh menedzheriv zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Formation of readiness for professional foreign language communication among future managers of foreign economic activity]*. *Candidate's thesis*. Vinnytsia. [in Ukrainian].
3. Mozharovska, O.E. (2013). *Vykorystannia metodu proektiv u protsesi inshomovnoi pidhotovky z metoiu rozvytku komunikatyvnykh navychok studentiv [Using the project method in the process of foreign language training in order to develop students' communication skills]*. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy - Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*, 36, 364-369. [in Ukrainian].
4. Sekret, I.V. (2012). *Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannia inshomovnoi profesiinoi kompetentnosti studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv v umovakh dystantsiinoi osvity [Theoretical and methodological foundations of the formation of foreign language professional competence of students of higher technical educational institutions in conditions of distance education]* *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Fleming, M. (2007). *Languages of Schooling within a European Framework for Languages of Education: Learning, Teaching, Assessment*. Prague. Retrieved from <http://www.coe.int/lang>